

ДИХОТОМІЧНА СТРУКТУРА ТЕКСТОВОГО СВІТУ РОМАНУ ІВАНА ФРАНКА “ЛЕЛЬ І ПОЛЕЛЬ” В АСПЕКТІ ЛІНГВОПОЕТИКИ МОТИВНОСТІ

Марія ЗАОБОРНА

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
кафедра загального мовознавства і слов'янських мов,
вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, Україна, 46027,
e-mail: maria_ternopil@ukr.net*

Заґрунтований на літературознавчих дослідженнях, матеріал статті висвітлює текст роману Івана Франка “Лель і Полель” під радикалом мотиву як лінгвістичної текстової категорії. У цьому плані мотив визначається як пов’язаний з особистістю автора (наратора) імпульс до створення тексту, що стосується психологічного боку текстотворення й актуалізується за допомогою певних лінгвальних сигналів. Осмислення мотиву як текстотвірної категорії увиразнюється на тлі етапів породження тексту, що структурують траєкторію дослідницьких міркувань: ситуація → актуалізація смислів → мотив → інтенція → текстовий концепт → змістова організація тексту. Сформована логіка пошуку конкретизується висновковою позицією: духовний та душевний устрій письменника → амбівалентний оцінний смисл як підґрунтя для формування мотиву → мотив, що реалізується в образі братів-близнюків → інтенція пояснювального психологізму → текстовий концепт як логос людської долі, зумовленої двоплановістю психіки → дихотомічна структура текстового світу. Тим самим дихотомічна структура текстового світу роману усвідомлюється як наслідок еманациї характеру мотиву автора на змістову організацію тексту.

Ключові слова: текст, мотив, інтертекст, наратор, фокалізація, особистісний смисл, модус, амбівалентна оцінка, образно-понятійна парадигма текстових одиниць, лінгвальний сигнал.

Роман Івана Франка “Лель і Полель” (1887) чи не найменше досліджений серед прозових творів письменника: про нього немає спеціальних монографічних робіт, а в франкознавчих студіях йому присвячені лише окремі й побічні зауваження. Між тим усі літературознавчі розвідки так чи інакше звертають увагу на такі виразні риси тексту цього твору: 1) яскраве втілення так званої “доцентрової” тенденції, яка набула поширення в зарубіжній літературі ХХ століття і яку в українській літературі Франко заґрунтував ще наприкінці ХІХ століття, увиразнивши епіцентрову постать – героя-інтелігента, що потрапляє у складні психологічні та суспільні колізії [18; 24]; 2) художній психологізм, що корелює з актуалізацією паралелістичної сюжетно-композиційної

структури, пов'язаної з вчинками фокальних персонажів, – братів-близнюків Гната (Начка) і Владислава (Владка) Калиновичів, – конфлікти внутрішнього світу яких осмислюються в індивідуальному та інтерперсональному вимірах [11; 17; 18; 24]; 3) колізія двійництва як логічний, понятійно-образний стрижень роману, на тлі якого увиразнюється дихотомія текстового світу, де виявляються опозиції людини і природи, людини і міста, зовнішнього і внутрішнього, суспільного й особистісного, свідомого й підсвідомого, діяльного та рефлексивного [4; 11; 12; 14; 18; 24].

Постановка наукової проблеми. Вірогідно, що окреслена в літературознавстві дихотомічна структура текстового світу роману “Лель і Полель” в умовах сучасного зустрічного руху літературознавства та лінгвістики могла би бути доповнена лінгвістичним радикалом її бачення. А оскільки сучасна лінгвістика все частіше входить у проблемне поле інших галузей гуманітарного знання, то цей радикал можна увиразнити в аспекті проблематики психології художньої творчості, де актуалізується поняття мотиву як феномена, що виконує функцію своєрідного художнього орієнтиру й усвідомлюється як “загальна спонукальна установка до дії, поведінки, діяльності, творчості” [19, с. 147].

Аналіз попередніх досліджень. Відтак, якщо взяти за аксіому тезу, що будь-яка діяльність завжди визначається мотивом, якщо відштовхнутись від діяльнісних [5; 15; 16; 26] та психологічних [9] концепцій мотиву і якщо застосувати діяльнісний підхід до розуміння тексту, в системі якого він постає як комунікативно-прагматичний феномен, де в площині комунікації “автор – читач” за допомогою спеціально дібраних мовних засобів реалізуються цілі та наміри автора [2; 7; 13], – то мотив можна розглянути як лінгвістичну категорію, яка релевантна для виділення етапів породження тексту. При цьому такий підхід опозиціює уявленням про мотив як елемент оповіді [20] чи будь-який смисловий повтор [6], що склались у літературознавстві. В лінгвістичному аспекті мотив визначається як антропна, ціннісно детермінована семантико-прагматична категорія, яка формується в глибинній текстовій структурі та актуалізується за допомогою певних лінгвальних сигналів у текстових одиницях поверхневої структури, виявляючи свою сутність, пов'язану з усвідомленими чи неусвідомленими внутрішніми станами, що спонукають до діяльності, забезпечуючи реалізацію в ній особистісних смислів автора (наратора) й персонажів.

Між іншим, як злам у тексті, можна зауважити, що своєю видатною працею “Із секретів поетичної творчості” Іван Франко своєрідно започаткував психологію творчості кінця XIX – початку XX століття. Саме в ній, зосереджуючись на проблемі творчої особистості й авторської індивідуальності, письменник пропонує до вжитку новий термін “змисл”. Він зауважує: “Все, що ми знаємо, є продуктом наших змислів...” [25, т. 31, с. 77], а також зазначає: “Не всі змисли однаково важні для нашої душі, і вже елементарна психологія розкриває вищі і нижчі змисли, тобто такі, що мають свої спеціальні і високорозвинені органи (зір, слух, смак, запах), і такі, що не мають таких органів (дотик зверхній і внутрішній)” [25, т. 31, с. 78]. Запропонована диференціація “змислів” перегукується з класичною моделлю естетичного почуття, а сам “змисл” сучасні дослідники психології творчості потрактовують одночасно і як художній образ, і

як стимул для творчості – як аспект художнього мислення, як “суб’єктивну детермінанту творчого акту” [19, 151], що узгоджується з мотивом.

Виклад основного матеріалу. Бачення кризь призму проблематики мотиву дихотомічної структури текстової дійсності роману “Лель і Полель” певною мірою визначають теоретичні позиції, які синтезують здобутки психолінгвістичної теорії мовленнєвої діяльності, а також концепцій, пов’язаних з виокремленням моделей породження мовлення та етапів текстотворення:

1. Мотив усвідомлюється як пов’язаний з особистістю автора (наратора) позамовленнєвий феномен, який стосується психологічного боку текстотворення як аспекту мовленнєвої діяльності. Це імпульс до створення тексту.

2. Мотив провокується ситуацією, в якій актуалізуються особистісні смисли та пресупозиції автора, як психологічна реакція на неї та втілюється в реакції психолінгвістичній, якою є інтенція, впливаючи через неї на формування текстового концепту, що визначає змістову організацію тексту та його формально-композиційну структуру.

3. Попри те, що мотив є домовленнєвим феноменом, який знаходиться поза межами психолінгвістичної моделі як такої, не вводячи його, ми, як зауважував О. Леонт’єв ще в 1969 році минулого століття, “просто не зможемо зрозуміти причинної зумовленості мовленнєвої поведінки й певною мірою особливостей її структури” [15, 133]. Відтак можна припустити, що в тексті окреслюються певні лінгвальні сигнали, які засвідчували би процес інтеоризації мотиву в психіку автора. Вірогідність існування лінгвальних еквівалентів мотивів суб’єкта текстотворення опирається на тезу теорії породження мовлення “ми не знали б ні про існування думки, ні про існування смислів, якби не слово, не текст” [26, 32] та підтримується усвідомленням того, що “мова як “орган внутрішнього буття індивіда” (Вільгельм фон Гумбольдт) окреслює сферу його внутрішнього життя, доступну для раціональної рефлексії, конститує суб’єктивну реальність людини та сферу її життєвого світу” [21, 13].

4. Пов’язані з реалізацією мотиву на текстовому рівні мовні сигнали визначаються інтуїтивно. Опертя на інтуїцію узгоджується з “екзистенційно-феноменологічним баченням сутності мови” [3, 37–38] як нейтралізатора суб’єктивного досвіду людини з огляду на її інтенціональну присутність у свідомості як тому інваріанті, що єднає творця тексту й реципієнта. Знову ж таки, видається, тут можна провести паралелі з досягненням ефекту присутності, якого, на думку І. Франка, висловлену в праці “Із секретів поетичної творчості”, досягає читач, “вглиблюючись в дух мови” [25, т. 31, с. 109] й орієнтуючись на повноту відтворення цілісної картини зображуваного, де слова, “яко сигнали, що викликають в нашій душі враження в обсягу всіх зміслів” [25, т. 31, с. 95], є ніби гідом серед безкінечності вражень: “І хоча читач, слідкуючи за поетом, і не міркує, куди веде його поет, а тільки відчуває поодинокі імпульси його слова, то все-таки він і не спостережеться, як, прочитавши ті рядки, почує себе власне в такому настрої, в якому був поет, складаючи їх, або в якому хотів мати його поет” [25, т. 31, с. 92].

5. Декодований за допомогою певних мовних маркерів, мотив співвідноситься з усім текстом, виявляючи позиційну гнучкість у його формальній організації, й не

обов'язково стосується ініціального висловлення як самостійної текстової одиниці.

б. Мотив автора (наратора) стає своєрідним художнім орієнтиром, що проектує силові лінії в організації текстового світу й задає принципи актуалізації мотивів вчинків персонажів.

Екстраполяція й застосування представленої системи зауваг на осмислення тексту роману Івана Франка “Лель і Полель” пов'язана з окресленням траєкторії розвитку дослідницьких міркувань: ситуація → актуалізація смислів → мотив → інтенція → текстовий концепт → змістова організація тексту. Конкретним втіленням сформованої логіки пошуку стали результативні позиції, зосереджені навколо лінгвальних сигналів пов'язаної з індивідуальною свідомістю смислотвірної діяльності автора (наратора).

Обґрунтування результатів дослідження. Особистісні смисли автора стають підґрунтям для формування мотиву. Актуалізовані у зв'язку з певною ситуацією, вони співвідносять текст зі свідомістю його творця. Ці смисли можна пов'язати з інтерпретаційною текстовою інформацією як феноменом, що в постструктуралістських концепціях тексту узгоджується з контекстом культури, в межах якого народжується текст. Виводяться вони феноменологічно, з опорою на вертикальний контекст, який ще часто називають інтертекст. Власне, інтертекстуальний аспект аналізу дозволяє з'ясувати багато моментів художнього світу митця. Відповідно інтертекстуальне поле роману “Лель і Полель” є релевантним для схоплення смислу, підставового для виявлення мотиву його автора.

Текст твору актуалізує різні види інтертекстуальних зв'язків, що увиразнюють в ньому ефект полярності.

По-перше, вони виявляються в алюзіях: а) до античного міфу про братів-близнюків Діоскурів – Кастора й Полукса, власне, матриця якого моделює паралелістичну сюжетно-композиційну структуру роману; б) до трагедії Ю. Словацького “Ліла Венета”, де Леллюм і Полеллюм – сини короля венеців Дервіда.

По-друге, інтертекстуальний аспект Франкового роману, фокальні персонажі якого торують свою життєву дорогу, утверджуючись у суспільстві та водночас і протидіючи умовам суспільного буття, увиразнюють літературні ремінісценції: а) до європейського роману виховання XIX століття (Ч. Діккенс, У. Теккерей), де герой із суспільних низів пробивається у вищі верхи суспільства, однак боротьба за успіх неминуче веде за собою моральну деградацію чи фізичну загибель; б) до реалістичного роману XIX століття (Стендаль, О. де Бальзак, Г. Флобер), де актуалізується драматичне зіткнення героя з зовнішнім світом; в) до власних творів, де вирізняється проблема роздвоєності особистості, співіснування в одній людині протилежних начал та уподобань (оповідання “Поєдинок” – 1883 р., “Рубач” – 1886 р. та їх поетичні версії від 1883 р. і 1882 р. відповідно).

По-третє, своєрідним інтертекстуальним осмисленням тексту роману “Лель і Полель” можна вважати апелювання до духовного й душевного устрою самого І. Франка з огляду на феномен “імпліцитного автобіографізму” його романістики [11, 5] як підставу для виокремлення художньо-психографічного аспекту психологізму творів письменника. Про вагу особистих переживань у своїй творчості І. Франко писав у листі

до Агатангела Кримського від 8 серпня 1898 р.: "...Майже всі мої писання плывуть з особистих імпульсів, з чуття далеко більше, як з резонів, усі вони, особливо моя белетристика, напоєні, так сказати, кров'ю мого серця, моїми особистими враженнями і інтересами, усі вони у певній мірі є частки моєї біографії" [25, т. 50, с. 109]. На цьому тлі релевантним для роману "Лель і Полель" можна вважати акцентований франкознавцями [10; 23; 27] стан душевної роздвоєності, який переживав письменник упродовж усього життя: "Він проникав до його "самості" поступово, але неухильно: спершу як винесена зі світу дитинства міфологема дводушництва, згодом у формі типово романтичного літературного мотиву двійництва, врешті, як породжена кризовими біографічними ситуаціями реальна психологічна проблема внутрішнього роздвоєння" [23, 846–847].

Різні види інтертекстуальних зв'язків, підтримуючи ефект полярності, тим самим увиразнюють бінарні смисли, що узгоджуються з формуванням у тексті роману "Лель і Полель" імпліцитної пресупозиційної оцінки життя загалом і людини зокрема як дуальних феноменів. Водночас вона усвідомлюється як ще одна виведена з фактури авторового життя смислбуттєва проблема, яка "вгніздилась у свідомості" і "раз по раз дає про себе знати" у творчості [8, 59].

Паралельно текст сприймається як такий, де домінує емотивний модус амбівалентної оцінки, що знаходить еманацию в усьому текстовому просторі. Так, наприклад, актуалізована в оповіді наратора модель заперечного протиставлення: *"Це вже не згря львівських вуличних хлопчаків і обірванців, кандидатів до тюрем і лікарень, покидьків суспільства – це громада добрих тихих дітей, що прагнули ласки і любові, здатних до всього, що добре й шляхетне, сиділа в яру біля вогнища й тулилася до коренів старого дуба"* [25, т. 17, с. 292], – увиразнює дихотомію зовнішнього й внутрішнього як конфлікт згубного впливу соціальних обставин і засадничих основ дитячої психіки. Ця ж смислова дилема втілюється у висловленні Гната Калиновича: *"Завжди треба припускати, що в кожній людині під товстим шаром життєвого бруду, егоїстичних мозолів та поганих звичок тліє непогасна іскра божого вогню і що не раз цілком несподівано найменший подув може оживити її, роздмухуючи з неї чудотворне полум'я"* [25, т. 17, с. 355]. Дихотомічно оцінює перспективу свого життя Семко Туман: *"Зараз моє в'яне, а його квітне"* [25, т. 17, с. 315]. Як драматичне зіткнення особистості з зовнішнім світом осмислює свою професійну сферу старий редактор: *"– Буває й так, що беручися за газетярську справу, не один із нас, дійсно, приносить із собою якусь програму та якісь ідеали. Але надовго цього не вистачає. Рветься людина, важко трудиться, доводить, аргументує, повчає, і, нарешті, опускає руки..."* [25, т. 17, с. 343]. Імпліцитна еквіполентна оцінка виводиться з адресованого Владкові й Регіні мовленнєвого акту пана Ступосянського: *"– Я посиджу вдома, бо вже своє виходив. А ви йдіть бавтеся, користайтесь з часу й молодості. Хто знає, чи багато таких гарних днів вам призначила доля, тож хапайте те, що вам дає"* [25, т. 17, с. 457]. Як дуалістичне поєднання особистих та суспільних ідеалів осмислюється феномен щастя у площині світогляду Владислава Калиновича: *"– Регіно моя, – шептав Владко, притуляючи її обличчя до свого чола, – вір у щастя й не бійся долі. Бо що таке доля? Наша доля – це наше власне я, наші почуття й пристрасті, а хіба вони не*

завжди поєднані з коханням? Ми щасливіші від мільйонів інших тим, що не потребуємо турбуватися про хліб насущний, а наше щастя зростатиме в міру того, як ми будемо прикладати праці, щоб допомагати нещасливішим за нас. Я не заперечую, що тепер наше щастя є ще дарунком долі, але коли те щастя стане виявом нашої спільної праці, спільних думок, поривань і прагнень – о, тоді ніхто не зуміє в нас вирвати або замутити його! Тоді воно буде домом, збудованим на камені [25, т. 17, с. 465]. Урешті, емотивний модус актуалізується в тексті роману на тлі розгортання події, що імплікує переживання контрастних концептів життя і смерті: “Владко одним ударом тички по голові поклав край підстрибуванням і стражданням бідного патріарха, тлінні останки якого покладено на траву, поряд з останками його меншого товариша й накрито листками підбілу. Обоє знову сіли на своєму посту, та клені вже більше не з’являлися. [...] Регіна, однак, не хотіла сходити з місця. – Ах, дивися, Владку! – вигукнула вона, зводячи погляд догори, – які гарні ці ліси, ці засніжені полонини, позолочені заходячим сонцем. Як гарно в’ється ріка! І яка я щаслива з тобою, Владонько! – Регіно, життя моє!” [25, т. 17, с. 464].

Формуванню амбівалентного плану тексту роману “Лель і Полель” значною мірою сприяє прийом множинної фокалізації, за якого кожному з персонажів властиве своє, майже завжди відмінне від інших бачення подій і людей. Так, до прикладу, з одного боку, актуалізується негативна оцінка юних братів Калиновичів міщанами: “– Боже мій, таке ще мале, а вже таке зіпсоване! – зітхала якась бабуся, милосердно похитуючи головою. // – А нехай би їх повісили, то не було б шкода, кумцю! – викрикував якийсь гучний голос посеред вулиці. // – О, бачите, яке воно злодійське насіння! – заверещала Войцехова. – Ведуть його на кару, а воно не забуває своїх чортячих вихваток!” [25, т. 17, с. 296]. З іншого боку, позитивно оцінює їх Семко Туман: “– Не хлопці, а зухи! – сказав дід. – Відважні хлопці” [25, т. 17, с. 310] // “– Гарні ви хлопці! – сумовито мовив дід, обома руками гладячи їхні голови” [25, т. 17, с. 321].

У цьому ж плані наратор стає всезнаючою інстанцією, що моделює складний світ персонажів роману, використовуючи змінну фокалізацію, послуговуючись зовнішньою та внутрішньою її формами. Так, оповідач послідовно чергує дійових осіб, які розкривають бінарну сутність того, про що йдеться. Саме у такий спосіб, наприклад, формується психологічне зображення Регіни: “– Цікаве явище! – сказав Владко, не зводячи з неї очей. – Не розумію, що ти там в ній бачиш цікавого? – проговорив товариш. – Дуже бліда, худа... Більше нервів, аніж тіла. – Більше нервів – отже більше душі, більше характеру, – сказав Владко” [25, т. 17, с. 364]. Той же прийом змінної фокалізації застосовується для окреслення інших граней внутрішнього світу Регіни: а) наратор оповідає, як Гнат, якого “у першу хвилю вразила не так її краса, а те неокреслене щось у виразі Регіниних очей, те, що дуже рідко в житті відкривається людині, мовби не бачені досі літери вироку долі” [25, т. 17, с. 366], запрошує дівчину на мазурку, щоби переконатися, “чи дійсно ці глибокі таємничі очі були вікном глибокої й прекрасної душі” [25, т. 17, с. 382]; б) поступово наратор удається до зламу в оповіді, роблячи основою наративу свідомість Гната, який, почувавшись перед Регіною невпевнено, загострено, сприймає ситуацію й проглядає протилежні порухи її душі: “Регіна тепер

йому здавалася якоюсь незадоволеною, недобррозичливою; якась хмаринка висіла на її ясному чолі, очі ж блищали холодним, немов сталевим блиском, який не дозволяв заглянути в глибину душі” [25, т. 17, с. 382].

Актуалізований амбівалентний оцінний смисл, який у тексті роману підтримується певними лінгвальними корелятами, можна сприймати як мотив, поштовх до породження тексту. Водночас заґрунтований на оцінному смислі мотив знаходить своє втілення в образі близнюків, які “психологічно тонко відчують один одного навіть на віддалі, демонструючи “двовимірність психіки” сучасної людини – мислячу (Владислав) і відчуючаю (Начко)” [24, 247].

Образ у тексті формує й підтримує побудована на основі зміни нарративних стратегій автора образно-понятійна парадигма текстових одиниць, поєднаних засобом асоціативної когезії. Із семасіологічних позицій текстової теорії “процес утворення зв’язків між такими одиницями на образно-понятійному рівні розглядається як процес сприйняття тексту” [22, 118]. В ономасіологічному ж аспекті ці одиниці слугують маркерами когнітивних структур, що породжують текст.

У романі І. Франка образно-понятійну парадигму на вербальному рівні цементують актуалізовані в текстових одиницях кореферентні номінації братів Калиновичів, зокрема:

- дескриптивна номінація: “Йому [Стефкові. – М. 3.] особливо потрібні були Владко і Начко, два **брати-близнюки**, підлітки років дев’яти, відомі своєю **вправністю й швидкістю**” [25, т. 17, с. 284];
- опосередкована компаративна номінація: “– Владку! Начку! Де вас дідько носить? – Лізуть собі, **як той лелюм-полелюм**” [25, т. 17, с. 283];
- метафоричне найменування: “– **Ви – справжні Лель і Полель**, – сказав Стефко, **поплескавши їх обох по плечах**. – Ніяким способом вас не розлучиш!” [25, т. 17, с. 286];
- імпліцитна асоціативна номінація: “... Чи ти, Владку, пригадаєш собі, як ми це хлопчиками разом читали “Лілю Венеду” Словацького і як ми наприкінці обидва розплакалися? Пам’ятаєш, як ми **засперечалися, хто з нас Лель, а хто Полель**, і як ми вирішили тягти жеребки і мій жеребок випав на Леля?..” [25, т. 17, с. 450];
- імплікативно сформовані номінативні блоки:

ті, кого Бог разом покликав ← “– Я добре пам’ятаю, що вона [мати. – М. 3.] казала нам перед смертю. Наказала, щоб ми не розлучалися... “Запам’ятайте мені, – говорила, – всюди і завжди тримайтеся разом! Бог вас разом покликав на світ, бог вам і щастить доти, поки ви будете триматися разом!” [25, т. 17, с. 286–287];

ті, що не розлучаються ← “– ... Ми не можемо бути один без одного. – Чому не можете? – спитав зацікавлений керкемайстер. – Бо не можемо, – поважно відповів Владко. – Відколи ми живемо, то ще не розлучалися” [25, т. 17, с. 305];

ті, що виявляють дивну узгодженість смаків // ті, чий психічний й фізичний організм з’єднані невидимими кільцями ← “Начко виразно пригадав собі багато фактів з їх життя, які свідчили про дивну узгодженість їхніх смаків, уподобань і

пристрастей і про якийсь могутній зв'язок, котрий невидимими кільцями з'єднував їхні фізичні й психічні організми" [25, т. 17, с. 368];

ті, що один без одного не можуть жити ← "Регіна чула в школі про таких близнюків, які хоча й живуть як окремі індивіди, одначе з'єднані між собою невидимими узами, однаково почувають, люблять і ненавидять, спільно терплять муки й один без одного не можуть жити" [25, т. 17, с. 469].

Закріплений в образі мотив визначає для роману інтенцію "пояснювального психологізму" [24, с. 235], яка, узгоджуючись з осмисленням психічного як логіки соціальних зв'язків, реалізується в змістовій та логічній структурі роману методом бінарного принципу розгортання фабули. Такий погляд увиразнює міркування літературознавця М. Ткачука: "Романний світ будується за принципом дихотомії, бінарних, двоїстих опозицій. Дія розгортається навколо двох братів – Владислава і Гната, які репрезентують дві життєві позиції, два типи етико-суспільної поведінки" [24, с. 229].

Урешті, можна припустити, що, проєктуючи інтенцію, окреслений мотив утілюється в текстовий концепт логосу людської долі, яка значною мірою детермінується двовимірністю людської психіки. Власне, й пов'язана з бінарним принципом розгортання фабули дихотомічна структура текстового світу роману І. Франка визначається опосередкованим зв'язком текстового концепту з мотивом.

Висновки. Таким чином, робоча гіпотеза, зосереджена навколо дослідницької траєкторії "ситуація → актуалізація смислів → мотив → інтенція → текстовий концепт → змістова організація тексту", стосовно роману "Лель і Полель" конкретизується висновковою позицією "духовний та душевний устрій письменника → амбівалентний оцінний смисл як підґрунтя для формування мотиву → мотив, що реалізується в образі братів-близнюків → інтенція пояснювального психологізму → текстовий концепт як логос зумовленої двоплановістю психіки людської долі, що звершується в умовах соціуму → дихотомічна структура текстового світу".

Загалом же висновуються дві тези, релевантні для увиразнення результатів літературознавчих досліджень:

1. Дихотомічна структура текстового світу роману І. Франка "Лель і Полель" є наслідком еманатії характеру мотиву автора на змістову організацію твору.

2. Специфіка образного втілення мотиву визначає доцентровий характер роману "Лель і Полель".

Пропоновані міркування слугують насамперед підставою для актуалізації мотиву як лінгвістичної текстової категорії. Водночас, будучи заґрунтованими на матеріалі літературознавчих досліджень, вони мали би слугувати втіленню й розвитку ідеї зустрічного руху літературознавства й лінгвістики, вагомої для сучасної філології загалом та франкознавчих студій зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Типы модусов. Инверсия модуса и пропозиции // Язык и мир человека. Москва: “Языки русской культуры”, 1999. С. 411–440.
2. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
3. Бацевич Ф. С. Філософсько-методологічні засади сучасної лінгвістики: спроба обґрунтування // Мовознавство. 2006. № 6. С. 33–40.
4. Бровіньок Т. І. Колізія двійництва в романі Франка “Лель і Полель” // Радянське літературознавство. 1981. № 6. С. 57–65.
5. Выготский Л. С. Мышление и речь // Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. Т. 2. Москва: Педагогика, 1982. 504 с.
6. Гаспаров Б. М. Литературные лейтмотивы. Москва: Наука, 1993. 304 с.
7. Дымарский М. Я. Проблемы текстообразования и художественный текст: на материале русской прозы XIX–XX вв. Москва: КомКнига, 2006. 296 с.
8. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. Київ: Видавництво “Основи”, 1993. 126 с.
9. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 512 с.
10. Ільницький М. Поєдинок із собою: проблема двійництва в “Поєдинку” І. Франка та “Двійнику” Ф. Достоєвського // Слово і Час. 2006. №8. С. 18–27.
11. Каневська Л. В. Психологізм романів І. Франка сер. 80-х – 90-х рр.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2004. 16 с.
12. Каневська Л. Психологічні виміри дихотомних моделей у романі Івана Франка “Лель і Полель” // Літературознавчі обрії. Київ: Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. 2002. Вип. 3. С. 52–57.
13. Красных В. В. Основы психолінгвістики и теории коммуникации: курс лекций. Москва: Гнозис, 2001. 270 с.
14. Левченко Г. Мотив двійництва в прозі Франка // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. 2016. Вип. 8 (333). С. 82–89.
15. Леонтьев А. А. Порождение речи // Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва: БРЭ, 1998. – С. 836–837.
16. Леонтьев А. А. Психолінгвістическіє єдностіци и порождение речевого высказывания / изд. 5-е; А. А. Леонтьев. Москва: КРАСАНД, 2010. 312 с.
17. Луцак С. М. Внутрішня організація прозового тексту (на матеріалі художніх творів Івана Франка): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Тернопіль, 2002. 20 с.
18. Пастух Т. В. Романи Івана Франка: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 1997. 16 с.
19. Поліщук О. П. Художнє мислення: естетико-культурологічний дискурс. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2007. 208 с.
20. Силантьев І. Мотив как проблема нарратологии // Критика и семиотика. Вип. 5. 2002. С. 32–60.
21. Смирнова Н. М. Смысл и творчество. Москва: Издательство “Кант+” РООИ “Реабилитация”, 2017. 304 с.
22. Степанченко І. І. Функціоналізм как альтернативная лингвистическая парадигма. Киев: Українське видавництво, 2014. 200 с.
23. Тихолоз Б. “Zwei Seelen leben, ach, in meiner Brust” (міфологема дводушництва у життєтворчості Івана Франка) // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана

- Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. Т. 1. С. 845–858.
24. Ткачук М. Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції). Тернопіль, 2003. 384 с.
25. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1976–1986.
26. Человеческий фактор в языке: язык и порождение речи. Москва: Наука, 1991. 240 с.
27. Чотик Р. “Zwei Seelen leben, ach, in meiner Brust” (до генези Франкового роздвоєння) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2004. Вип. 35. С. 130–140.

REFERENCES

1. Arutiunova, N. D. (1999). Typy modusov. Ynversyia modusa y propozy-tsyy. In: *Yazyk y myr cheloveka*. Moskva: Iazyky russkoi kultury, 411–440.
2. Batsevych, F., Kochan, I. (2016). *Linhvistyka tekstu*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka.
3. Batsevych, F. S. (2006). Filosofsko-metodolohichni zasady suchasnoi linhvistyky: sproba obgruntuvannia. In: *Movoznavstvo*, № 6, 33–40.
4. Brovinok, T. I. (1981). Koliziiia dviinytstva v romani Franka “Lel i Polel”. In: *Radianske literaturoznavstvo*, № 6, 57–65.
5. Vyhotskyi, L. S. (1982). Myshlenye y rech. In: Vyhotskyi L. S. *Sobranye sochyneniya*: v 6 t. T. 2. Moskva: Pedahohyka.
6. Hasparov, B. M. (1993). *Lyteraturnye leitmotyvy*. Moskva: Nauka.
7. Dymarskyi, M. Ya. (2006). *Problemy tekstoobrazovaniya y khudozhestvennyi tekst: na materiyale russkoi prozy XIX–XX vv.* Moskva: KomKnyha.
8. Zabuzhko, O. (1993). *Filosofia ukrainskoi idei ta yevropeiskyi kontekst: Frankivskiyi period*. Kyiv: Vydavnytstvo Osnovy.
9. Ylyn, E. P. (2000). *Motyvatsyia y motyvy*. Sankt-Peterburh: Pyter.
10. Ilnytskyi, M. (2006). Poiedynok iz soboiu: problema dviinytstva v “Poiedynku” I. Franka ta “Dviinyku” F. Dostoievskoho. In: *Slovo i Chas*, №8, 18–27.
11. Kanevska, L. V. (2004). *Psykhologizm romaniv I. Franka ser. 80-kh – 90-kh rr.*: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv.
12. Kanevska, L. (2002). Psykhologichni vymiry dykhotomnykh modelei u romani Ivana Franka “Lel i Polel”. In: *Literaturoznavchi obrii*. Kyiv: Instytut literatury imeni T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, vyp. 3, 52–57.
13. Krasnykh, V. V. (2001). *Osnove psykhologhyvystyky y teoryy kommunykatsyy: kurs lektsiy*. Moskva: Hnozys.
14. Levchenko, H. (2016). Motyv dviinytstva v prozi Franka. In: *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Literaturoznavstvo*, vyp. 8 (333), 82–89.
15. Leontev, A. A. (1998). Porozhdenye rechy. In: *Lynhvystycheskyi entsyklopedycheskyi slovar*: Moskva: BRE, 836–837.
16. Leontev, A. A. (2010). *Psykhologhyvystycheskye edynytsy y porozhdenye rechevoho vyskazyvaniya / yzd. 5-e*. Moskva: KRASAND.
17. Lutsak, S. M. (2002). *Vnutrishnia orhanizatsiia prozovoho tekstu (na materialy khudozhnikh tvoriv Ivana Franka)*: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Ternopil.
18. Pastukh, T. V. (1997). *Romany Ivana Franka*: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Lviv.
19. Polishchuk, O. P. (2007). *Khudozhnie myslennia: estetyko-kulturolohichniy diskurs*. Kyiv: Vyd. PARAPAN.
20. Sylantev, Y. (2002). Motyv kak problema narratolohyy. In: *Krytyka y semyotyka*, vyp. 5, 32–60.

21. Smyrnova, N. M. (2017). *Smysl y tvorchestvo*. Moskva: Yzdatelstvo "Kant+" ROOY "Reabylytatsiya".
22. Stepanchenko, Y. Y. (2014). *Funktsyonalizm kak alternatyvnaia lynchvystycheskaia paradyhma*. Kyev: Ukrainske vydavnytstvo.
23. Tykholoz, B. (2008). "Zwei Seelen leben, ach, in meiner Brust" (mifolohema dvodushnytstva u zhyttietvorchosti Ivana Franka). In: *Ivan Franko: dukh, nauka, dumka, volia: materialy Mizhnarodnoho naukovooho konhresu, prysviachenoho 150-richchiiu vid dnia narodzhennia Ivana Franka (Lviv, 27 veresnia – 1 zhovtnia 2006 r.)*. Lviv: Vyd. tsentr LNU im. I. Franka, t. 1, 845–858.
24. Tkachuk, M. (2003). *Zhanrova struktura prozy Ivana Franka (boryslavskiy tsykl ta romany z zhyttia intelihentsii)*. Ternopil.
25. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: u 50 t*. Kyiv: Naukova dumka.
26. *Chelovecheskiy faktor v yazyke: yazyk u porozhdenye rechy*. (1991). Moskva: Nauka.
27. Chopyk, R. (2004). "Zwei Seelen leben, ach, in meiner Brust" (do henezu Frankovooho rozdvoiennia). In: *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichna, vyp. 35*, 130–140.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2021

Прийнята до друку 15.11.2021

THE DICHOTOMOUS STRUCTURE OF THE TEXTUAL WORLD OF IVAN FRANKO'S NOVEL "LEL AND POLEL" IN THE ASPECT OF LINGUOPOETICS OF MOTIVENESS

Maria ZAORNA

*Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University in Ternopil,
Department of General Linguistics and Slavic Languages,
Maxim Krivonos Str., 2, Ternopil, Ukraine, 46027
e-mail: maria_ternopil@ukr.net*

Based on literary studies, the article highlights the text of Ivan Franko's novel "Lel and Polel" from the perspective of motif as a linguistic text category. In this respect, the motive is defined as linked with the personality of the author (narrator) impulse to create the text, related to the psychological aspect of text-creation and actualized by means of certain lingual signals. Understanding the motive as a text-creating category is expressed against the background of the stages of text generation that structure the trajectory of research considerations: situation → actualization of meanings → motive → intention → text concept → semantic organization of text. The logic of the investigation is concretized with the conclusion: the spiritual and mental world of the writer → ambivalent evaluative sense as a basis for the formation of motive → motive, realized in the image of twin brothers → the intensity of explanatory psychology → textual concept as a logos of human destiny. Thus, the dichotomous structure of the textual world of the novel is realized as a consequence of emanating the nature of the author's motive for the meaningful organization of the text.

Keywords: text, motive, intertext, narrator, focalization, personality sense, modus, ambivalent evaluation, figurative-conceptual paradigm of text units, lingual signal.